

UCHWAŁA
RADY MIASTA SANDOMIERZA
z dnia 2010 r.

w sprawie przyjęcia "Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Sandomierza na lata 2010-2013"

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001r. Nr 142 poz. 1591 ze zmianami), art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z 2003r.) uchwala co następuje:

§ 1. Uchwala się "Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Sandomierza na lata 2010-2013", stanowiący załącznik Nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Sandomierza.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego.

Przewodniczący Rady
Miasta Sandomierza

Tadeusz Frańczak

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA SANDOMIERZA NA LATA 2010-2013"

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA SANDOMIERZ na lata 2010 - 2013 GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA SANDOMIERZ na lata 2010 - 2013 I. Wstęp II. Ochrona dziedzictwa kulturowego i opieka nad zabytkami III. Uwarunkowania ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego IV. Ogólna charakterystyka historycznego rozwoju osadniczego i kulturowego Sandomierza V. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Sandomierz VI. Realizacja celów gminnego programu opieki nad zabytkami I. Wstęp a. Uwarunkowania prawne Pojęcie programu opieki nad zabytkami wprowadzone zostało w Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z dnia 17 września 2003 roku z późniejszymi zmianami). Artykuł 87 stanowi, że - zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami, - wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, - programy opieki nad zabytkami są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym, - z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami znajduje się również w Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142 poz. 1591 z późniejszymi zmianami). Art. 7 ust. 1 pkt 9 Ustawy stanowi o zadaniach gminy, którym między innymi jest zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki na zabytkami. Jedną z podstaw do sporządzenia programu opieki nad zabytkami są ewidencje zabytków wykonywane przez województwa, powiaty i gminy. b. Cele programu w świetle Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Do najważniejszych celów i zadań programów opieki nad zabytkami należy - włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju - uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej - zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania - wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego - podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi nakładów środków finansowych na opiekę nad zabytkami - określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków - podejmowanie przedsięwzięć

umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami II. Ochrona dziedzictwa kulturowego i opieka nad zabytkami a. Definicje podstawowych pojęć z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, opis form i sposobów ochrony zabytków

Podstawą prawną systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce jest ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Reguluje ona w sposób całościowy pojęcia zabytku, ochrony i opieki nad zabytkami, form ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, w tym administracji rządowej i samorządowej, formy finansowania opieki nad zabytkami, ich ewidencjonowania itd. Ustawa wprowadza pojęcie zabytku jako nieruchomości lub rzeczy ruchomej, ich części lub zespołów, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zabytki podzielono na dwie wielkie grupy: – zabytki nieruchome, czyli elementy krajobrazu kulturowego, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, w tym obronnego, obiekty techniki (takie jak kopalnie, huty, elektrownie), cmentarze, parki, ogrody, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości bądź instytucji, – zabytki ruchome, obejmujące dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego, sztuki użytkowej, kolekcje, numizmaty, militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i order, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne. Jednocześnie wydzielono zabytki archeologiczne jako terenowe pozostałości pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Ochronie ustawowej mogą także podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej. Ustawa wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Ochrona zabytków oznacza podejmowanie przez administrację publiczną działań władczych i organizatorskich oraz finansowych, umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, zapobieganie ewentualnym zagrożeniom, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego użytkowania zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę. Zakłada kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska. Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku i polega na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku, prowadzenia przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczeniu i utrzymaniu zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, korzystaniu z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości, popularyzowaniu i upowszechnieniu wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury. Organami ochrony zabytków w Polsce, z mocy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami są: – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, dotyczące ochrony zabytków, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków (GKZ), – wojewodowie, w imieniu których zadania i kompetencje we wspomnianym wyżej zakresie wykonują wojewódzcy konserwatorzy zabytków (WKZ), którzy kierują wojewódzkimi urzędami ochrony zabytków. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, na wniosek Generalnego Konserwatora Zabytków może powierzyć prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości (z wyjątkiem wydawania decyzji administracyjnych) kierownikom instytucji kultury, wyspecjalizowanych w opiece nad

zabytkami, dla których jest organizatorem. Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć w drodze porozumienia wykonywanie części kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków gminom i powiatom, z wyjątkiem prowadzenia rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków. Formami ochrony zabytków są: – wpis do rejestru zabytków, dokonywany na podstawie prawomocnej decyzji administracyjnej wojewódzkiego konserwatora zabytków, – uznanie za pomnik historii, dokonywane przez Prezydenta RP w drodze rozporządzenia, – utworzenie parku kulturowego, następujące w drodze uchwały rady gminy – ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, przyjmowanym w drodze uchwały rady gminy.

III. Uwarunkowania ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

a. Gminny program opieki nad zabytkami a Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Celem krajowego programu jest stworzenie warunków niezbędnych do sprawowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W krajowym programie powinny zostać określone cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposoby finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji. W opracowanych w 2004 roku tezach do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami określono siedem podstawowych zasad działań konserwatorskich: - *primum non nocere* - maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych) - minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymanie się od działań niekoniecznych) - usuwania tylko tego, co na oryginał działa niszcząco - czytelności i odróżnialności ingerencji - odwracalności metody i materiałów - wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie. Zasady te powinny być uwzględniane podczas prowadzenia wszelkich prac przy zabytkach przez wszystkie osoby działające w sferze opieki nad zabytkami, w tym przez pracowników urzędów, konserwatorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, pracowników budowlanych, badaczy, właścicieli i innych.

b. Gminny program opieki nad zabytkami a Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013, Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2013” (i Uzupełnienie na lata 2004-2020)

Przygotowany w 2004 roku Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013 jest elementem opracowanej w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Narodowej strategii rozwoju kultury na lata 2004-2013, określającym politykę rządu wobec zabytków i dziedzictwa kulturowego do 2013 roku. Przesłanką dla przygotowania strategii było przeświadczenie, że także w kulturze nadszedł czas na przejście od zarządzania operacyjnego do zarządzania strategicznego, opartego na długookresowej wizji rozwoju. Zakres strategii został podporządkowany głównie regionom, jako podstawowym jednostkom podziału terytorialnego. Koncentracja działań w regionach wynika z przyjętej polityki państwa w tym zakresie, jak również ogólnych tendencji europejskich postrzegających regiony jako najbardziej efektywne, docelowe miejsca oddziaływania wdrażanych polityk i programów. W myśl tego programu wśród najważniejszych zadań państwa w zakresie ochrony zabytków powinny więc dziś znaleźć się w pierwszej kolejności: – przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami, – podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa, – poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej, – ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie.

Celami strategicznymi programu w polityce ochrony zabytków są: - poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków - kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne - zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości przez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych - promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego - rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego - tworzenie warunków do rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej - zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem. W programie sformułowano także dwa priorytety działań: Priorytet 1: Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe. W ramach tego priorytetu ustalono trzy działania: a – budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków. Celem głównym tego działania jest dostosowanie strefy ochrony zabytków do rzeczywistości gospodarczej. W ramach działania przewidziano prowadzenie szerokich konsultacji ze środowiskami związanymi z ochroną zabytków w celu sformułowania propozycji zmian instytucjonalnych, prawnych i funkcjonalnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków oraz procesu oferowania zabytków na rynku. b – kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne. W ramach tego działania przewidziano realizację dwóch programów: - polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej (celem programu jest przygotowanie potencjalnych wnioskodawców do opracowania kompleksowych projektów współfinansowanych z funduszy strukturalnych) - promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (celem programu jest udział wkładu krajowego w montażu finansowym wybranych projektów współfinansowanych z funduszy europejskich) c – zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości przez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych. Działanie to będzie realizowane przez programowanie i wdrażanie kompleksowych programów dotyczących markowych produktów turystycznych. Będzie wykonywane na terenie miast Gdańsk, Kraków, Poznań, Warszawa i Wrocław. Priorytet 2: Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. W jego ramach ustalono dwa działania: a – rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego. Działanie to będzie polegało na podnoszeniu wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego oraz na rozwijaniu zainteresowań społeczeństwa problematyką ochrony zabytków b – ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granice. Działanie to realizowane będzie przez wdrożenie programu „Absent Patrimonium”, który przewiduje realizację sieci informacji o zabytkach wwożonych, wywożonych i przewożonych przez granice oraz o zabytkach zaginionych. c. Gminny program opieki nad zabytkami a Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2015 przyjęta została uchwałą nr XIV/225/200 z dnia 30 czerwca 2000 roku i rozszerzona strategią do 2020 roku, akceptowaną przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego uchwałą nr XLII/508/06 z 26 października 2006 roku. W tekście opracowania podkreśla się atrakcyjność województwa w skali kraju ze względu na walory przyrodnicze i kulturowe, analizując je jednak głównie pod względem możliwości wykorzystania

turystycznego. W przypadku proponowanych działań na płaszczyźnie międzywojewódzkiej, pośród wielu, dla Sandomierza i okolic miasta istotną jest propozycja stworzenia międzynarodowego korytarza ekologicznego, obejmującego dolinę Wisły (wspólne działania z woj. małopolskim i podkarpackim). W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego proponowane są wspólne działania z woj. małopolskim mające na celu rewaloryzację obszaru koncentracji najstarszego w Polsce osadnictwa (ciągłość osadnicza od neolitu po wczesne średniowiecze i później), obejmującego tzw. Płytę Lessową. Celem innego z proponowanych działań jest podkreślenie wspólnych związków na obszarze kultury Lędzian, ziem plemiennych sięgających od rejonu grodu w Sandomierzu południowej części województwa mazowieckiego (po rzekę Pilicę) oraz północną część województwa podkarpackiego i zachodnią województwa lubelskiego. Oczywiście Sandomierz odegrałby znaczącą rolę w proponowanym podkreśleniu wspólnych tradycji historycznych przedrozbiorowego województwa sandomierskiego (w tym kontekście czytelne związki świętokrzyskiego z obszarami fragmentów województw mazowieckiego, łódzkiego, lubelskiego i podkarpackiego). Z nieco nowszych przesłanek historycznych wskazuje się na możliwość wykorzystania dla rozwoju wspólnych tradycji przemysłowych na obszarze Centralnego Okręgu Przemysłowego ze schyłku lat 30-tych XX w., obejmującego - poza świętokrzyskim - znaczne obszary województwa podkarpackiego oraz południowej części mazowieckiego i zachodniej lubelskiego. Proponuje się także współpracę z woj. małopolskim, podkarpackim i lubelskim w zakresie ochrony zasobów kultury materialnej Doliny Wisły, w tym rewaloryzację miast i ośrodków nadwiślańskich (pośród których Sandomierz odgrywa jedną z czołowych ról) i udostępnienie ich dla turystyki. Osią turystycznej aktywizacji miałaby być rzeka Wisła i biegnąca wzdłuż niej droga nr 79. d. Gminny program opieki nad zabytkami a Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego. Przyjęty uchwałą nr XXIX/399/02 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 26 kwietnia 2002 roku plan zagospodarowania województwa świętokrzyskiego wymienia Sandomierz, który – jako ośrodek kulturalny, przemysłowy, naukowy i ważny węzeł komunikacyjny łączący Małopolskę z centralną częścią kraju, a przede wszystkim chlubiący się wspaniałym dziedzictwem kulturowym – może mieć szczególne znaczenie dla aktywizacji południowo-wschodniego subregionu województwa świętokrzyskiego. Podkreśla się, że region świętokrzyski posiada własną, ukształtowaną na przestrzeni dziejów specyfikę kulturową, ściśle związaną z historią Polski i polskości, sięgającą czasów najdawniejszych, wyrażającą się m. in. przez ciągłość tradycji osadniczych, wyjątkowo wczesnie zapoczątkowanych na tradycyjnie rolniczych, południowych i wschodnich terenach lessowych, oraz ciągłością wpływów kulturowych Sandomierza na północną część regionu. Sandomierz wyróżnia się przy tym swoistym *genius loci* kronikarzy i historyków polskich, poetów oraz pisarzy, jak też innych wybitnych osobistości historycznych, w tym twórców regionalizmu. Oczywiście pośród obszarów i zespołów zabytkowych odgrywających szczególnie dużą rolę, wręcz unikatowych w skali europejskiej, wymienia się zespół urbanistyczno-architektoniczno-krajobrazowy Sandomierza (X-XIX w.) z cennymi zbiorami muzealnymi. Oczywiście, potencjał ten należy wykorzystać, zwłaszcza, że autorzy dostrzegają wiele zagrożeń. Nie precyzując, ogólnie stwierdzają, że do najważniejszych zagrożeń zasobów dziedzictwa kulturowego należą m. in.: - lokalnie zaniedbany lub zdewastowany krajobraz kulturowy (zwłaszcza na terenach podmiejskich i wiejskich), który stwarza ograniczenia rozwoju funkcji turystycznej i wystawia złe świadectwo

o gospodarowaniu - zachowane ośrodki staromiejskie (zabytkowe układy urbanistyczne), które nie poddawane remontom i rewaloryzacji mogą utracić walory zabytkowe, zaś koszt odkładanych prac remontowych niewspółmiernie wzrasta. I chociaż uwagi te w mniejszym stopniu dotyczą Sandomierza, gdzie działania rewaloryzacyjne rozpoczęto (jako jedne z najwcześniejszych o tej skali w Polsce) u schyłku lat 60-tych XX wieku, to jednak okres niemalże półwiecza zmusza niejednokrotnie do ponownego ich podjęcia. Jednocześnie, analizując ciągle jeszcze tkwiące w zasobach kultury rezerwy, zauważa się m. in., że - obszar województwa nie został dotychczas w pełni przebadany pod kątem zachowanych walorów tradycyjnej zabudowy podmiejskiej, wiejskiej i małej architektury kultowej, wartościowych układów ruralistycznych, komponowanego krajobrazu zabytkowego i harmonijnego krajobrazu kulturowego, pozostałości zabytków techniki, stanowisk archeologicznych, historycznych pól bitewnych, miejsc pamiątkowych związanych z życiem i działalnością postaci historycznych itp.. Rozpoznanie to znacznie poszerzyłoby wiedzę o zabytkach i w konsekwencji dotychczasowy ich zasób, a ponadto mogłoby przynieść odkrycia unikatowych miejsc, zwiększając atrakcyjność kulturową i turystyczną kolejnych gmin. Dowodem jest fakt, że chociaż zasoby zabytkowe województwa, objęte ewidencją konserwatorską, są ilościowo duże (według ODZ Warszawa 33 132 obiektów „nieruchomych” oraz 13 211 obiektów „ruchomych”), to jednak znacznie mniejsze niż w sąsiednich województwach (poza śląskim). W dodatku są one w stosunkowo małym stopniu objęte pełną ochroną prawną (do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego wpisanych jest tylko 1 757 obiektów „nieruchomych” oraz 6 628 „ruchomych”). W konsekwencji długotrwały stan niepełnego rozpoznania tych zasobów zmniejsza szanse zachowania potencjalnych zabytków, natomiast ograniczony ilościowo zakres pełnej ochrony prawnej skutkuje pośrednio realnymi ich ubytkami. Autorzy planu notują także, że głównym zadaniem regionalnej polityki przestrzennej w zakresie zagospodarowania zasobów dziedzictwa kulturowego powinna być skuteczniejsza ochrona i rewaloryzacja tych zasobów oraz racjonalne ich udostępnienie z myślą o poszerzaniu wiedzy, zwłaszcza młodego pokolenia, świadomości historycznej obywateli, a także wykorzystaniu jako czynnika rozwoju gospodarczego i promocji. Istotnym zadaniem będzie także wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w procesie pobudzania i utrwalania tożsamości regionalnej ogółu mieszkańców przy jednoczesnym zachowaniu i kultywowaniu specyfiki lokalnej i subregionalnej. Oczywiście te wyspecjalizowane funkcje, nawet o randze krajowej posiada i mógłby rozwijać m. in. Sandomierz (w zakresie obsługi ruchu turystycznego oraz zasobów dziedzictwa kulturowego). Podsumowując, autorzy opracowania stwierdzają, że województwo świętokrzyskie posiada duży, potencjalny produkt turystyczny, jednakże nie jest on w pełni wykreowany i wykorzystywany. Podstawową słabością turystyki jest niedoinwestowanie oraz mało skuteczny marketing i promocja regionu, wąski zakres proponowanych usług oraz zbyt niski ich poziom. W świetle tych spostrzeżeń, a także zadań oraz określonych wcześniej uwarunkowań polityki przestrzennej, priorytetowymi obszarami działań samorządu województwa będą m. in.: - intensyfikacja i pogłębianie rozpoznania zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego, dotychczas nie sklasyfikowanych lub mało rozpoznanych, - ochrona i rewaloryzacja zabytkowych układów przestrzennych miast, - zachowanie najcenniejszych walorów artystyczno-krajobrazowych - zachowanie i ochrona obiektów i zespołów o najwyższej randze i szczególnym znaczeniu dla kultury narodowej i dziedzictwa światowego, - promocja i udostępnianie najcenniejszych walorów i zasobów

kulturowych Pośród kierunków polityki przestrzennej autorzy wymieniają m. in. dążenie do utworzenia kolejnych pomników historii, m. in. Sandomierza, ze względu na szczególne znaczenie układu architektonicznego i urbanistyczno-krajobrazowego miasta dla kultury narodowej i historii. Do ważnych zadań należeć będzie także opracowanie operatów celem utworzenia kolejnych parków kulturowych, w tym Nadwiślańskiego czy Sandomiersko-Opatowskiego, w powiązaniu organizacyjnym z istniejącymi i przyszłymi Parkami Krajobrazowymi. Nie należy pomijać systematycznej kontynuacji prac rewaloryzacyjnych najcenniejszych zabytkowych zespołów urbanistycznych (w tym oczywiście Sandomierza), przy czym – dla zapewnienia odpowiedniego, wysokiego poziomu opracowań – proponuje się także poszerzenie zakresu konkursów architektoniczno-urbanistycznych na projekty w obrębie terenów eksponowanych w krajobrazie kulturowym (zwłaszcza historycznym), e. Gminny program opieki nad zabytkami a Program opieki nad zabytkami w województwie świętokrzyskim Program opieki nad zabytkami w województwie świętokrzyskim na lata 2007-2011 przyjęty został Uchwałą Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 2 lipca 2007 roku. Omawiając zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym oczywiście obiekty o wysokiej wartości historycznej i artystycznej – pośród zabytków architektury sakralnej – wymieniono m. in. katedrę w Sandomierzu, wśród licznych obiektów zabytkowych architektury rezydencjonalnej i rezydencjonalno-obronnej do najbardziej cennych zaliczono zamek w Sandomierzu, z zachowanych na terenie województwa judaiców wymieniono m. in. sandomierską synagogę. Oczywiście jako jeden z najcenniejszych Sandomierz znalazł się także pośród wymienionych zabytkowych zespołów urbanistycznych. W królewskim mieście, już przez Galla Anonima określanym jako sedes regni principales, wyróżniono (prócz już wymienionych) także takie obiekty, jak pozostałości miejskich fortyfikacji, ratusz, tzw. Dom Długosza. Pośród ważniejszych placówek muzealnych w regionie wymienia się sandomierskie Muzeum Okręgowe oraz Muzeum Diecezjalne. W tekście programu sformułowano także m. in. cele strategiczne i priorytety działań w zakresie opieki nad zabytkami w okresie 2007-2011. Określono je jako: I. Miasto i miasteczko (układy urbanistyczne i ruralistyczne). II. Krajobraz kulturowy w powiązaniu z układami urbanistycznymi. - najważniejszym elementem działań będzie tworzenie parków kulturowych w oparciu o przygotowane już prace studialne, w których na podstawie rozpoznania zasobów dziedzictwa kulturowego wyodrębniono poszczególne parki kulturowe i określono ich granice, - kolejnym etapem jest tworzenie dla poszczególnych parków konkretnych programów obejmujących prace zabezpieczające, konserwatorskie i rewaloryzacyjne oraz określanie metod i sposobów finansowania ich realizacji. Programy powinny mieć kompleksowy charakter i obejmować mogą poszczególne obiekty lub całe ich zespoły a założone cele winny być realizowane w możliwie najkrótszym czasie. Opracowywanie programów powinno dokonywać się na poziomie właściwych szczebli samorządów, w zależności od charakteru i zakresu programu, - w ramach powyższych działań należy wyodrębnić niektóre z ważniejszych elementów, jak: zapewnienie bezpieczeństwa obiektów zabytkowych (przed pożarem i włamaniem); zabezpieczenie (w tym przeciwdziałanie zniszczeniom) stanowisk archeologicznych poprzez popularyzację tej problematyki i egzekwowanie przewidzianych kar dla osób nie respektujących przepisów prawa; ochrona historycznych miejsc – pól bitewnych, miejsc związanych z martyrologią; ochrona otoczenia obiektów zabytkowych, zapewniająca właściwe relacje między obiektem a jego otoczeniem, szczególnie dotycząca widoków z zabytku i widoków na zabytek; -

dekompozycja urbanistyczna: odtwarzanie w sylwetach jednostek osiedleńczych dominant architektonicznych oraz osi widokowych, odsłanianie widoków na obiekty zabytkowe (zasłoniętych przez niewłaściwe decyzje podjęte uprzednio), porządkowanie przestrzeni z nadmiernie agresywnych reklam, sukcesywna realizacja iluminacji obiektów zabytkowych, III. Dziedzictwo żywe (dokumentowanie, promocja, edukacja, popularyzacja) realizowane przez instytucje kultury na terenie województwa, samorządy wszystkich szczebli i organizacje pozarządowe. W wykazie proponowanych parków kulturowych znalazło się miasto Sandomierz w obrębie historycznego układu urbanistycznego.

f. Gminny program opieki nad zabytkami a studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i plan zagospodarowania przestrzennego Miasto posiadało Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego przygotowane przez Pracownię Urbanistyczną ANNELI z Warszawy pod kier. prof. dr hab. Jana Macieja Chmielewskiego i mgr inż. arch. Jolantę Latałę, uchwalone uchwałą Nr XXV/163/2000 Rady Miasta Sandomierza z 24 lutego 2000 roku, ze zmianami zatwierdzonymi uchwałą Nr XII/101/2007 Rady Miasta Sandomierza z 29 sierpnia 2007 roku (poszerzenie cmentarza komunalnego) oraz uchwałą Nr XI/83/2007 Rady Miasta Sandomierza z 4 lipca 2007 roku (etap I – obejmujący rejon zachodniej części ulicy Zarzekowice). Zmianę studium (II etap), przyjętą uchwałą Nr XL/344/2009 Rady Miasta Sandomierza z 28 października 2009 roku przygotowała pracownia „INPLUS” Doradztwo Inwestycyjne z Olsztyna. Studium określa politykę przestrzenną miasta, analizuje m. in. uwarunkowania wynikające z funkcjonowania środowiska kulturowego i wytycza kierunki zagospodarowania przestrzennego Sandomierza. Jednym z trzech podstawowych, strategicznych celów zrównoważonego rozwoju miasta jest stworzenie z Sandomierza ważnego ośrodka dziedzictwa kulturowego i rozwoju turystyki o znaczeniu regionalnym i krajowym. Realizacja tego celu pozwoli wdrożyć cel kolejny, którym jest Sandomierz jako atrakcyjne miejsce zamieszkania i wypoczynku, wykorzystujący unikalne walory krajobrazu ziemi sandomierskiej. Aby osiągnąć te cele sugeruje się poszerzenie priorytetowych działań i decyzji o tereny o największych walorach kulturowych, przyrodniczych i historycznych, łącznie z ich krajobrazową otuliną. Tworząc na tej bazie w Sandomierzu centrum turystyczne, podkreśla się przy tym celowość koordynacji działań z powiatami sąsiednimi. Autorzy studium proponują wyznaczenie Sandomierskiego Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego, a w konsekwencji rozpoczęcie działań na rzecz sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla tego obszaru lub wnioskowanie o utworzenie na nim strefy chronionego krajobrazu. Działania te byłyby zbieżne z projektem korytarza ekologicznego w dolinie Wisły, zaproponowanym w ramach projektu Krajowej Sieci Ekologicznej (ECONET-PL). Szczególnie atrakcyjna dla krajobrazu kulturowego miasta jest strefa obejmująca krawędź Wyżyny Sandomierskiej (Wzgórze Staromiejskie, Wzgórze Świętopawelskie, Góry Pieprzowe), będąca jednocześnie terenem szczególnie intensywnej ingerencji gospodarczej i budowlanej, a jednocześnie za niekorzystną uznają autorzy lokalizację ciągle się rozbudowujących terenów przemysłowo-składowych na terenach podkarpowych, aczkolwiek uznają, że „właściwie przeprowadzona renaturalizacja systemu wód powierzchniowych w oparciu o ślady starorzeczy na terenie podkarpowym, poza istotnym wzmocnieniem systemu przyrodniczego miasta, stanowić może podstawę rozwoju wypoczynku”. Oczywiście autorzy opracowania podkreślają, że Sandomierz należy do najcenniejszych, historycznych zespołów urbanistyczno-krajobrazowych

w Polsce, przy czym „krajobrazowe wartości Sandomierza charakteryzują się tym, że zabytkowa część miasta usytuowana jest na wysokim brzegu Wisły, co powoduje, że jest ona widoczna z dużej perspektywy od południa i wschodu”, a „ekspozycję krajobrazową miasta wzbogacają obiekty historyczne spełniające rolę widokowych dominant architektonicznych”. W układzie krajobrazowym olbrzymią rolę ogrywa taka osobliwość przyrodnicza, jak Góry Pieprzowe, stanowiące zamknięcie perspektywiczne wielu osi widokowych z miasta, a jednocześnie pozwalające na wgląd na miasto i jego liczne wąwozy. Autorzy opracowania podkreślają także znaczenie innych elementów przestrzennych miasta, w tym głównie wzgórza z zespołem kościelno-klasztornym dominikanów oraz kościołem parafialnym św. Pawła, pochodzące z końca XIX wieku przedmieścia Opatowskie i Zawichojskie, pozostałości zabudowy związanej z planami COP-u z lat 30-tych XX wieku a nawet zespoły ginącej zabudowy dawnych wsi położonych na drugim brzegu Wisły, czyli Nadbrzezia, Zarzekowic, Koćmierzowa czy Ostrówka. Proponując kierunki zagospodarowania przestrzennego Sandomierza w zakresie ochrony środowiska kulturowego proponuje się aktywne uczestnictwo miasta w pracach Rady Europy, w tym włączenie się w organizację obchodów „Europejskich Dni Dziedzictwa”. Tym samym, poprzez promocję walorów kulturowych Sandomierza władze będą: - eksponowały ich znaczenie dla kultury Polski i Europy - zabiegały o środki na prace konserwatorsko-remontowe z Ministerstwa Kultury i Sztuki - wspierały inwestorów prywatnych, którzy podejmują się uczestniczyć w działaniach na rzecz utrzymania wartości kulturowych miasta. Przyjęta uchwałą Nr XL/344/2009 Rady Miasta Sandomierza z 28 października 2009 roku II zmiana jest nową edycją Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, opracowaną przez pracownię „INPLUS” Doradztwo Inwestycyjne z Olsztyna. Autorzy w zasadzie nie wnoszą nowych uwag do problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego miasta, podkreślając, że jednym z głównych zadań powinno być dążenie do wpisania Sandomierza na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, co miałyby zapewnić promocję turystyczną, a w konsekwencji wzrost gospodarczy miasta i regionu. Z kolei ochrona cennych zabytków oraz działania inwestycyjne miasta powinny – zdaniem autorów opracowania – odbywać się na zasadzie zrównoważonego rozwoju. Podkreślają też, że skuteczna ochrona wartości architektonicznych i kulturowych Sandomierza uwarunkowana jest wyeksponowaniem, uporządkowaniem i szerszym udostępnieniem najatrakcyjniejszych zespołów architektonicznych miasta, eliminacją elementów dysharmonizujących oraz właściwym zagospodarowaniem zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem. Celowi temu służyć ma wprowadzenie nowej formy ochrony krajobrazu kulturowego miasta, czyli utworzenie parku kulturowego. Autorzy proponują także zwrócenie uwagi na tereny podmiejskie, w tym zwłaszcza posiadające tradycje wiejskie prawobrzeżne dzielnice, znajdujące się od lat 30-tych XX wieku w granicach miasta, jak chociażby Koćmierzów oraz stworzenie stref ochrony konserwatorskiej, ekspozycji, krajobrazu i archeologicznej. Studium z 2000 roku oraz jego nowa edycja z 2009 roku stanowiły materiał wyjściowy do przygotowania kolejnych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, opiniowanych i uzgadnianych każdorazowo ze służbami konserwatorskimi województwa świętokrzyskiego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków i krajobrazu kulturowego. Z punktu widzenia ochrony krajobrazu kulturowego miasta najważniejszy jest Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego osiedla „STARÓWKA” wraz z terenami przyległymi.

uchwalony uchwałą Nr XV/131/2007 Rady Miasta Sandomierza z 28 listopada 2007 roku. Ponadto przygotowane i uchwalone zostały: Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego osiedla „KRUKÓW”, uchwalony uchwałą Nr VI/38/99 Rady Miasta Sandomierza z 28 stycznia 1999 roku, ze zmianami z 11 października 2000 roku oraz z 6 września 2001 roku. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego osiedla „GOŁĘBICE III”, uchwalony uchwałą Nr VII/39/99 Rady Miasta Sandomierza z 28 stycznia 1999 roku. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego osiedla „MICKIEWICZA”, uchwalony uchwałą Nr XIV/93/99 Rady Miasta Sandomierza z 1 lipca 1999 roku. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego osiedla „GOŁĘBICE I”, uchwalony uchwałą Nr XXV/165/2000 Rady Miasta Sandomierza z 24 lutego 2000 roku. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego terenu między ulicami: Trześniowską, Lwowską, Holowniczą i rzeką Trześniówką, uchwalony uchwałą Nr XXXIX/274/2001 Rady Miasta Sandomierza z 26 kwietnia 2001 roku. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego osiedla budownictwa jednorodzinnego „OŻAROWSKA” uchwalony uchwałą Nr XLV/330/2001 Rady Miasta Sandomierza z 15 listopada 2001 roku, ze zmianą w 2006 roku. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego osiedla „OKRZEI”, uchwalony uchwałą Nr LII/404/2002 Rady Miasta Sandomierza z 19 września 2002 roku, ze zmianą z 29 sierpnia 2007 roku. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego osiedla „MOKOSZYN”, uchwalony uchwałą Nr XXXII/302/2005 Rady Miasta Sandomierza z 28 grudnia 2005 roku. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego dla terenów w rejonie ulic: Lubelskiej i ul. Zamiejskiej, uchwalony uchwałą Nr XV/132/2007 Rady Miasta Sandomierza z 28 listopada 2007 roku (poszerzenie cmentarza). Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego dla terenów w rejonie ulicy Zarzekowice, uchwalony uchwałą Nr XVI/143/2007 Rady Miasta Sandomierza z 19 grudnia 2007 roku (poszerzenie terenów huty). W przygotowaniu są plany zagospodarowania przestrzennego osiedla „SALVE REGINA” wraz z terenami przyległymi osiedla mieszkaniowego „NADBRCZEIE”, dla terenów w rejonie ulic Polnej, Partyzantów i Salve Regina, osiedla „KAMIEN PLEBAŃSKI” i terenów przyległych, oraz osiedla mieszkaniowego „SZPITAL”.

IV. Ogólna charakterystyka historycznego rozwoju osadniczego i kulturowego Sandomierza

Sandomierz powstał na obszarze żyznej, lessowej Wyżyny Sandomierskiej, na jednym z najintensywniej od dawna zaludnionych obszarów Małopolski, w dodatku w rejonie krzyżowania się ważnych szlaków handlowych, łączących ziemie małopolskie z ośrodkami na wschodzie oraz naddunajskimi poprzez beskidzkie przełęcze. Nic więc dziwnego, że już przed poł. X wieku Sandomierz był ośrodkiem silnego skupienia osadniczego i zapewne centrum terytorium plemiennego, wkrótce ośrodkiem kasztelanii i jednej z kilku prowincji. Pozycja miasta uległa kolejnemu znacznemu wzmocnieniu, gdy po śmierci księcia Bolesława Krzywoustego stał się od 1138 roku stolicą jednego z księstw dzielnicowych. W efekcie mnich benedyktyński Anonim zw. Gallem, pierwszy kronikarz polski pracujący w kancelarii książęcej, w początku XII wieku wymienił Sandomierz razem z Krakowem i Wrocławiem jako jedno z głównych miast ówczesnych ziem polskich, sedes regni principales. W ciągu XII wieku rosło znaczenie sandomierskiego grodu. W końcu stulecia, w 1191 roku książę Kazimierz Sprawiedliwy ufundował tu kolegiatę, najhojniej po krakowskiej uposażonej pośród kolegiat małopolskich. Z nią związany był m. in. Wincenty zw. Kadłubkiem, późniejszy biskup krakowski, autor kroniki dziejów Polski. Potwierdzeniem znaczenia miasta była fundacja najstarszego po krakowskim klasztoru

dominikanów, sprowadzonych do Sandomierza w 1226 roku przez biskupa krakowskiego Iwona Odrowąża. Rozwijająca się prężnie osada na wzgórzu staromiejskim z przeniesioną w 1226 roku do kościoła p. w. św. Pawła parafią przed 1244 rokiem otrzymała prawa miejskie. Pomyślny rozwój miasta został przyhamowany przez najazdy mongolskie, pustoszące zresztą nie tylko ziemię sandomierską. Dla samego miasta szczególnie tragiczny był najazd na przełomie 1259 i 1260 roku. Ruski autor „Kroniki wołyńskiej” zanotował, że wschodni najeźdźcy nadciągnęli pod Sandomierz, oblegli go zewsząd i opasali swojemi umocnieniami i ustawili tarany. I bili machinami nieustannie dzień i noc, a strzały nie pozwalały wyglądać spoza umocnień. Tak bili przez trzy dni a czwartego zaś dnia rozwalili umocnienia miasta. I wtedy Tatarzy zaczęli przystawiać drabiny do umocnień miasta i wdarli się doń... Ludzie zobaczywszy Tatarów w mieście zaczęli uciekać do zamku, lecz nie mogli zmieścić się we wrotach, gdyż most przed wrotami był wąski, jedni podusili się sami inni pospadali z mostu w rów jak snopy. Rowy były głębokie, lecz napełniły się trupami i można było stąpać po trupach jak po moście. Zginęli wówczas męczeńską śmiercią także zakonnicy dominikańscy. Miasto długo leczyło rany. Dopiero w 1286 roku nastąpiła ponowna lokacja osady na prawie magdeburskim przez księcia Leszka Czarnego. Jednocześnie zdecydowano przenieść ośrodek miejski na rozleglejsze wzgórze na terenie przylegającym od północy do podgrodzia. Po wielkim pożarze miasta, spowodowanym napadem litewskim w 1349 roku nastąpiło ostateczne rozplanowanie miasta do dzisiejszego układu. Rozmierzono rynek, z którego narożników wybiegały po dwie ulice. W okresie panowania króla Kazimierza III Wielkiego ukończono budowę murów obronnych z czterema bramami: Krakowską, Opatowską, Zawichojską i Lubelską (Rybacką), wzniesiony został zamek związany wspólnym obwodem warownym z miastem, ratusz i gotycka kolegiata. Systematycznie u schyłku średniowiecza rosły posiadłości kościelne, wzrastało znaczenie kolegiaty, z którą związane były tak wybitne postaci jak scholastyk kolegiacki Zbigniew Oleśnicki, późniejszy biskup krakowski i kardynał, czy też jego protegowany, kanonik sandomierski Jan Długosz, najwybitniejszy historyk polski tych czasów. Jemu to zawdzięcza powstanie budynek ufundowany dla kolegium księży mansjonarzy przy tutejszej kolegiacie, zwany popularnie Domem Długosza. Do czasu rozbiorów miasto było stolicą województwa i siedzibą starostwa grodowego. W 1 połowie XVI wieku trwał intensywny rozwój miasta a zamek był częstym miejscem pobytu królów. Prowadzono przebudowę murów miejskich i zamku, ratusza, powstały kamienice kupców miejscowych oraz węgierskich, greckich i ormiańskich. Sandomierz znalazł się w grupie miast, które wykorzystały położenie nad spławną rzeką i koniunkturę związaną z eksportem zboża, stając się ośrodkiem skupu zboża i organizacji spławu, przejmując na siebie rolę portu przeładunkowego z transportu lądowego na wodny. Malą przy tym znaczenie szlaków lądowych, może poza południowym przez przełęcz Dukielską, przez którą z Węgier docierały coraz większe transporty wina. Miejscowość ta jest - pisał w „Descriptio veteris et novae Poloniae ...” z 1585 roku kalwiński historyk Stanisław Sarnicki - nadzwyczajnie piękna i przyjemna. Są tam uprawiane winnice. Wszędzie rozciągają się sady, tak, iż sądziłbyś, że zewsząd lasy otaczają miasto. Znajduje się tam wielka ilość najwyborniejszych owoców. Powaby miejsca zwiększa ogląda obywateli, a także różne przyjemności. Znajdziesz tam bowiem najznakomitszych lekarzy, muzyków, różne gatunki napojów, wesołe duchowieństwo, niewiarygodną obfitość ryb, miodu, łososi, dziczyzny, zboża oraz innych specjałów. Rozwój gospodarczy szedł w parze z powstaniem znaczącego środowiska kulturalnego.

Mieszkali tu i działali wybitni lekarze jak Sebastian Petrycy z Pilzna, znany bardziej jako tłumacz i komentator dzieł Arystotelesa czy Jan Porębny, doktor filozofii i medycyny oraz wzbogacony na handlu zbożem Stanisław Bartolon, sędowski doktor słynny nawet za granicą. Wybitnym botanikiem był Marcin z Urzędowa, kanonik kolegiaty. Tu mieszkał najwybitniejszy ówczesny kompozytor polski Mikołaj Gomółka, twórca „Melodii na psalterz polski”. W czasie reformacji większość okolicznej szlachty stała się dysydentami, może dlatego w 1570 roku odbył się tutaj zjazd reprezentantów trzech wyznań protestanckich, luteran, kalwinów i braci czeskich, który w obliczu rosnącej siły kontrreformacji zawarli ugodę. Już na przełomie XVI i XVII wieku do miasta dotarły prądy kontrreformacyjne. W początkach XVII wieku staraniem wojewody poznańskiego Hieronima Gostomskiego, od 1598 roku starosty sandomierskiego, założono w mieście klasztor i kolegium jezuitów. W 1635 roku Jakub Bobola ufundował konwikt dla biedniejszej młodzieży szlacheckiej, ofiarowując na ten cel kamienicę w Rynku. W ślady Hieronima Gostomskiego poszła jego siostra Elżbieta, wykupując w 1613 roku teren przed Bramą Zawichojską i budując drewniany kościół z klasztorem dla benedyktynek, po pożarze w 1623 roku przeniesiony w pobliże Bramy Opatowskiej i odbudowany w 2 ćw. XVII wieku już jako murowany. Zbliżały się jednakże złe czasy dla miasta, jak zresztą i dla całego kraju. 13 października 1655 roku Sandomierz zajęli Szwedzi a gnębiąc je kontrybucjami i rabunkami przebywali w nim aż do wiosny następnego roku, do czasu otoczenia wojsk króla Karola X Gustawa w widłach Wisły i Sanu. W dodatku uchodzący Szwedzi wysadzili zamek. Rozpoczął się okres systematycznego upadku miasta a odbudowa ze zniszczeń trwała aż po czasy króla Jana III Sobieskiego. Z upadku zdołały się podnieść najszybciej dobra kościelne. Rozbudował się klasztor benedyktynek, a w pobliżu, w końcu XVII wieku powstał klasztor reformatów wraz z kościołem p.w. św. Józefa. Ale już w początku XVIII wieku spadły na Sandomierz kolejne klęski. Przemarsze i kwatunki różnych wojsk w latach wojny północnej przyczyniły się do dalszego zubożenia ludności i miasta. W ciągu XVIII wieku stopniowo zanikła osada przy kościele św. Pawła na wzgórzu staromiejskim, nabierała zaś znaczenia ludność żydowska, która po pożarze drewnianej bożnicy w 1758 roku postawiła nową, murowaną, w północno - zachodniej części miasta. W końcu XVIII wieku Sandomierz, jako miasto na długi okres czasu pograniczne, znalazł się na uboczu rozwijającej się w innych regionach kraju gospodarki kapitalistycznej. Efektem było powolne tempo i chaotyczność odbudowy zniszczonej zabudowy miasta, spadała też liczba mieszkańców. Nic więc dziwnego, że po przyłączeniu północnej Sandomierszczyzny po walkach polsko - austriackich w 1809 roku to Radom, a nie Sandomierz stał się stolicą departamentu. Zadaniem uporządkowania gospodarki miasta, podobnie jak innych w kraju, miała się zająć Komisja Dobrego Porządku, która odezwą z 1784 roku powiadomiła o podjęciu swych prac, ale dopiero w początkach lat 20-tych XIX stulecia obwodowy Sandomierz zaczął podnosić się z upadku. W 1818 roku w Sandomierzu utworzone zostało biskupstwo a budowniczy rządowy Fryderyk Reinstein opracował plan regulacji miasta. Odbudowane zostały częściowo zachowane mury Collegium Gostomianum, zabudowania szpitalne przy kościele św. Ducha po przejęciu przez Siostry Miłosierdzia, a zrujnowany i opuszczony zamek przebudowany został na więzienie. Jednakże rozwój miasta okazał się być krótkotrwałym. Wkrótce przystąpiono do rozbiórki murów obronnych, m. in. Bramy Krakowskiej a po zawaleniu się w 1857 roku fragmentu murów obronnych obok, także Bramy Zawichojskiej. Jedynie ważnymi wydarzeniami w życiu miasta były restauracje katedry oraz kościoła

św. Jakuba po pożarze w 1905 roku. Na uwagę zasługuje działalność ks. Józefa Rokosznego, historyka z zamiłowania, autora pierwszego przewodnika po mieście, inicjatora założenia Muzeum Diecezjalnego, przeniesionego w 1937 roku do przystosowanego w tym celu tzw. Domu Długosza. Wiele, niestety niespełnionych nadziei, wiązano z planowanymi w latach 30-tych koncepcjami rozwojowymi Centralnego Okręgu Przemysłowego, dla którego Sandomierz miał spełniać rolę ośrodka dyspozycyjnego w zakresie gospodarczym, administracyjnym i kulturowym. Ambitne plany zniweczył wybuch II wojny św. Po wojnie zdecydowano o rozbudowie miasta o nowe osiedla oraz podjęto szeroko zakrojone prace, zmierzające do zabezpieczenia technicznego wzgórza miejskiego i pełnej rewaloryzacji jego zabytkowej zabudowy. Charakter wsi bądź przedmieść posiadały niegdyś (według opisów ze Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, T. 1-15, Warszawa 1880-1914) wchodzące obecnie w skład miasta: Krakówka, przedmieście miasta Sandomierza, posiadające gruntu mórg 126, domów drewnianych 2, mieszkańców 22. Chwałki, obejmujące trzy folwarki, w powiecie, gminie i parafii Sandomierz. Jeden folwark nabyty w 1854 roku za 4,500 rs, ogólna rozległość jego wynosi 119 m., a mianowicie: grunta orne i ogrody 117 m., nieużytki i place 2 m.; płodozmian 13-polowy, 5 budowli drewnianych. Inny folwark nabyty w 1868 roku za 4251 rs.; ogólna rozległość wynosi 125 m, a mianowicie: grunta orne i ogrody 122 m., nieużytki i place 3 m.; płodozmian 4-polowy, 9 budowli drewnianych. Trzeci folwark nabyty w 1844 roku za 3,450 rs., ogólna rozległość wynosi 148 m., a mianowicie: grunta orne i ogrody 139 m., łąk 4 m., nieużytki i place 5 m., 17 budowli drewnianych. Mokoszyn (Mąkoszyn), to wieś i folwark w powiecie sandomierskim, gm. Dwikozy, parafii Sandomierz, odległość 3 wiorsty od Sandomierza. Ma 17 domów, 120 mieszkańców, 283 mórg ziemi dworskiej i 160 mórg włościańskich. W XV wieku wieś królewska, mająca trzy łąny kmiece nad Wisłą; folwark królewski pod granicą od Rzeczyicy. Parafia u św. Piotra w Sandomierzu (Długosz, I, 587) Kamień Plebański, wieś nad rzeką Wisłą, powiat sandomierski, tworzy przedmieście Sandomierza; gruntu mórg 193; domów drewnianych 9. Mieszkańców 69. Gołębice, wieś poduchowna, pow. sandomierski, gmina Dwikozy, parafia Sandomierz. W 1827 roku było tu 13 domów, 95 mieszkańców, obecnie liczy 18 domów, 113 mieszkańców, 176 mórg ziemi dworskiej i 189 mórg włościańskich. Wymienia tę wieś Długosz (III, s. 455) Po drugiej, galicyjskiej stronie Wisły według opisów z końca XIX i pocz. XX wieku znajdowały się: Nadbrzezie z Dębina, czyli wieś w powiecie tarnobrzescim. Leży w nizinie nad Wisłą, zaledwie 4 m. nad zwykły stan wody wzniesienia, na prawym brzegu Wisły, 152 m npm., naprzeciw Sandomierza, w odległości 57 km od Dębicy. Posiada stację pocztową, przykomórek cłowy i przewóz do Sandomierza. Na północ od Nadbrzezia znajduje się przysiółek Dębina, otoczony od zachodu wodami Wisły a ku północy i wschodowi niżej położone podmokłe pastwiska u ujścia Trześni. Wieś należy do parafii rzym.-kat. w Trześni, a do sądu powiatowego i urzędu notaryalnego w Tarnobrzegu; ma 553 mieszkańców, z których 5 na obszarze większej posiadłości barona Horocha. Mieszkańcy Polacy; podług szematyzmu duchowieństwa diecezji przemyskiej z 1879 roku należy 423 do kościoła rzym.-kat. a 130 żydowskiego. Role namuliste, urodzajne, ale wystawione na częste wylewy Wisły i Trześni, łąki i pastwiska podmokłe. Kasa pożyczkowa gminna posiada 385 zł kapitału. Szkoły nie ma. Według tradycji miejscowej w początku XVII wieku było Nadbrzezie przedmieściem Sandomierza a Wisła płynęła pod Wielowsią, dalej niż o pół mili od Sandomierza. Koćmierzów wieś na prawym brzegu

Wisły, w powiecie tarnobrzeskim, leży w pasie pogranicznym celnym, należy do parafii rzym.-kat. w Wielowsi i ma 222 mieszkańców rzym.-katolików. Grunta w równinie nadwiślańskiej są bardzo urodzajne a lasy ciągną się nad Wisłą. Większość posiadaczy ma 140 mórg roli w ogóle i 55 mórg lasu; mniejsi posiadacze 104 mórg roli i 3 mórg lasu. Koćmierzów graniczy na północ z Zarzykowicami, na wschód z Trześnią, na południe z Wielowsią a na zachód z Wisłą. Zarzekowice, u Długosza Szarzykowice, wieś w powiecie tarnobrzeskim, par. rzym.-kat. w Trześni, leży nad Wisłą, na pld. od Nadbrzezia, naprzeciw Sandomierza, liczy 23 domów, 127 mieszkańców (59 mężczyzn, 68 kobiet) rzym.-kat. Posiadłość tabularna ma 104 morgi obszaru; posiadłość mniejsza 81 morgi. Zarzekowice były własnością kustodyi sandomierskiej roku 1303 (Kodeks Małopolski, I, 162). W połowie XV wieku były tu 4 łany kmieci, z których płacono dziesięcinę częścią plebanowi w Trześni, częścią viceprepozyturze sandomierskiej. Folwark należący do wice-kustodyi nie dawał dziesięcin (Długosz, Liber Beneficiorum, I, 311 i II, 357). W roku 1578 (Pawiński, Małopolska, 197) ks. Kasper, wicekustosz sandomierski, płacił od 9 kmieci, 1 ½ łanu, 4 zagrodników i 5 komorników bez bydła. W roku 1772 stały się Zarzekowice własnością funduszu religijnego a następnie zostały sprzedane. Graniczą na północy z Nadbrzeziem, na wschodzie z Trześnią, na południu z Kocmyrzowem. Ostrówek to wioska na prawym brzegu Wisły, pow. tarnobrzeski, parafia w Trześni, leży przy ujściu Trześni, naprzeciw Kamienia w Królestwie Polskim. W tem miejscu zmieniła Wisła łóżysko. Według dokumentu Bolesława Wstydlivego Ostrówek leżał obok Kamienia, więc na lewym brzegu Wisły. Potwierdzając posiadłości klasztorowi wachockiemu w maju 1260 roku (Kodeks dyplomatyczny Katedry krakowskiej, LXI, s. 78) powiada ten książę: *possessio ad lapidem antiquum iuxta quem villa iacet de Ostrów cuius partem Herbertus clericus dedit, aliam partem claustrum prefatum a Petro filio aculteti et filiis Lamberti, Johanne et Stephano, pro quadraginta marcis puri argenti comparavit, terciam vero particulam abbas domus ab ecclesia sandomiriensi per commutationem comparavit.* Za Długosza (Liber beneficiorum, I, 385) miała trzy szerokie łany kmieci, ale nie było ani „predium”, ani karczem, ani też zagród, tylko kmiecie robili (Liber beneficiorum, III, 414) dzień w tygodniu i nadto płacili czynszu ferton i dawali kapłona. Jako sąsiednie wsie podaje Długosz Nadbrzezie i Trześń. Teraz Ostrówek ma 91 mieszkańców, z tych 85 rzymsko-katolickich a 6 izraelitów. Większa posiadłość F. Dolańskiego ma 43 roli i 7 mórg łąk; mniejsza posiadłości 39 roli, 8 łąk i 92 morgi pastwisk. Graniczy na wschodzie z Zalesiem, na południu z Zarzykowicami i Trześnią a na zachodzie z Nadbrzeziem.

V. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Sandomierza a. zabytki nieruchome Na terenie miasta Sandomierza znajduje się znaczna ilość tzw. nieruchomych obiektów zabytkowych. Najcenniejsze z nich wpisane zostały do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego. Należą do nich: - zespół urbanistyczno-architektoniczny i krajobrazowy, nr rej.: 14 z 9 stycznia 1947 roku, 7 z 10 stycznia 1966 roku oraz 3 z 25 lutego 1977 roku i z 10 kwietnia 1984 roku - zespół kościoła katedralnego pw. NMP, ul. Katedralna: - kościół, nr rej.: 154 z 9 marca 1932 roku oraz 11 z 10 stycznia 1966 roku - dzwonnica, nr rej.: 153 z 11 kwietnia 1932 roku oraz 11 z 10 stycznia 1966 roku - ogrodzenie cmentarza przykościelnego, nr rej.: 11 z 21 maja 1999 roku - sufraganówka, nr rej.: 27 z 1 marca 1967 roku - wikarówka, nr rej.: 53 z 1 marca 1967 roku - figura bł. Wincentego Kadłubka, nr rej.: B-831/82 z 31 maja 1982 roku - zespół kościoła par. pw. św. Pawła, ul. Staromiejska, nr rej.: 5 z 28 lutego 1977 roku: - kościół, nr rej.: 152 z 11 kwietnia 1932 roku oraz 12 z 10 stycznia 1966 roku - dzwonnica, nr

rej.: 12 z 10 stycznia 1966 roku - ogrodzenie z bramą. - plebania (drewniana), nr rej.: 12 z 10 stycznia 1966 roku - synagoga, ul. Basztowa 16, nr rej.: 854 z 29 kwietnia 1959 roku oraz 29 z 20 maja 1966 roku - dom gminy żydowskiej, ul. Basztowa 16, nr rej.: 55 z 20 maja 1967 roku - zespół klasztorny benedyktynek, ul. Żeromskiego, nr rej.: 7 z 1 marca 1977 roku: - kościół pw. św. Michała, nr rej.: 149 z 22 października 1932 roku oraz 13 z 10 stycznia 1966 roku - klasztor, nr rej.: 149 z 22 października 1932 roku oraz 13 z 10 stycznia 1966 roku - dzwonnica, nr rej.: 13 z 10 stycznia 1966 roku - budynek furty klasztornej, nr rej.: 13 z 10 stycznia 1966 roku - domek kapelana, nr rej.: 13 z 10 stycznia 1966 roku - kazalnica, nr rej.: 13 z 10 stycznia 1966 roku - ogród, - ogrodzenie, - zabudowania gospodarcze, - budynek dawnego seminarium niższego, ul. Żeromskiego 2, nr rej.: 577 z 23 września 1994 roku - zespół klasztorny dominikanów, ul. Staromiejska, nr rej.: 8 z 9 marca 1977 roku: - kościół pw. św. Jakuba, nr rej.: 151 z 9 marca 1932 roku oraz 8 z 10 stycznia 1966 roku - dzwonnica, nr rej.: 151 z 9 marca 1932 roku - pozostałości klasztoru, nr rej.: 8 z 10 stycznia 1966 roku - ogród wraz z sąsiednimi wawozami i lipami przed kościołem, nr 8 z 10 stycznia 1966 roku - zespół szpitalny, ul. Opatowska 10, nr rej.: 10 z 9 marca 1977 roku: - kościół pw. św. Ducha, nr rej.: 150 z 9 marca 1932 roku oraz 85 z 20 maja 1967 roku - budynek szpitalny pn., - budynek szpitalny pd. - zespół klasztorny reformatów, pl. św. Wojciecha, nr rej.: 11 z 9 marca 1977 roku: - kościół pw. św. Józefa, nr rej.: 147 z 22 października 1932 roku - klasztor, - mur wokół dziedzińca przedkościelnego z kapliczkami na Stacje Męki Pańskiej i bramką, - ogrody klasztorne, - ogrodzenie terenów klasztornych. - kolegium jezuickie „Collegium Gostomianum”, ul. Długosza 7, nr rej.: 146 z 9 marca 1932 roku oraz 30 z 20 maja 1966 roku - figura św. Franciszka Ksawerego (św. Ignacego Loyoli) przy ul. Długosza, nr rej.: B-832/82 z 31 maja 1982 roku - cmentarz katolicki, parafialny św. Józefa („katedralny”), ul. Mickiewicza, nr rej.: 414 z 17 października 1989 roku - cmentarz wojenny z I i II wojny światowej, ul. Mickiewicza, nr rej.: 390 z 17 października 1989 roku - cmentarz katolicki (św. Pawła), ul. Staromiejska, nr rej.: 413 z 17 października 1989 roku - cmentarz żydowski, ul. Sucha, nr rej.: 325 z 17 października 1989 roku - cmentarz wojenny żołnierzy Armii Radzieckiej z 1944 r., ul. Mickiewicza, nr rej.: 326 z 17 października 1989 roku - mogiła zbiorowa żołnierzy austriackich z 1914 r., ul. Leszka Czarnego, nr rej.: 518 z 24 maja 1993 roku - zamek, nr rej.: 156 z 9 marca 1932 roku oraz 31 z 20 stycznia 1966 roku - pozostałości obwarowań miejskich, nr rej.: 21 z 10 marca 1977 roku: - odcinek muru zach. (wzdłuż ul. Basztowej z fragmentem baszt), - odcinek muru pn. (wzdłuż ul. Mickiewicza), - mur w domu ul. Forteczna 10/12, - odcinki muru w budynkach ul. Katedralna 7, 9, 15, - Furta Dominikańska tzw. „Ucho Igielne” przy domu Zamkowa 2, - brama Opatowska, nr rej.: 157 z 16 grudnia 1931 roku oraz 16 z 10 stycznia 1966 roku - ratusz, nr rej.: 148 z 16 grudnia 1931 roku oraz 15 z 10 stycznia 1966 roku - zespół „Domu Długosza”, ul. Długosza 9: - mansjonaria „Dom Długosza”, nr AK.11/Sa/5/32/Ki z 30 kwietnia 1932 roku oraz 14 z 10 stycznia 1966 roku - podwórze, nr AK.11/Sa/5/32/Ki z 30 kwietnia 1932 roku - ogród w granicach ogrodzenia, nr rej.: 39 z 28 czerwca 1947 roku - dom, ul. 1 Maja (ob. Mariacka) 3, nr rej.: 77 z 20 maja 1967 roku - dom księży emerytów, ul. 1 Maja (ob. Mariacka) 9, nr rej.: 54 z 20 maja 1967 roku - kanonia, ul. 1 Maja (ob. Mariacka) 10, nr rej.: 145 z 28 lutego 1935 roku oraz 28 z 31 marca 1971 roku - „Dom Katolicki”, ul. Mariacka 16, nr rej.: 497 z 20 marca 1993 roku - dawna szkoła parafialna wraz z oficyną, ul. Mariacka 18, nr rej.: 56 z 20 maja 1967 roku - dawny klasztor dominikanów, pl.

Poniatowskiego 3, nr rej.: 9 z 5 stycznia 1998 roku - dom, pl. Poniatowskiego 1, nr rej.: 82 z 20 maja 1967 roku - dom, ul. Podole nr 1 (d. 3), nr rej.: 81 z 31 marca 1971 roku - dom, ul. Opatowska 1, nr rej.: 78 z 20 maja 1967 roku - dom, ul. Opatowska 8, nr rej.: 79 z 20 maja 1967 roku - dom, ul. Opatowska 11 (d. 9), nr rej.: 80 z 20 maja 1967 roku - dom, ul. Opatowska 21, nr rej.: 586 z 9 maja 1997 roku - dom, Rynek 3, nr rej.: 60 z 20 maja 1967 roku - dom (konwikt Bobolów), Rynek 5, nr rej.: 61 z 20 maja 1967 roku - dom, Rynek 6, nr rej.: 62 z 20 maja 1967 roku - dom, Rynek 7, nr rej.: 63 z 20 maja 1967 roku - dom, Rynek 8, nr rej.: 64 z 20 maja 1967 roku - dom, Rynek 9, nr rej.: 65 z 20 maja 1967 roku - kamienica Oleśnickich, Rynek 10, nr rej.: 41 z 28 sierpnia 1947 roku oraz 33 z 20 stycznia 1966 roku - odwach, Rynek 12, nr rej.: 66 z 20 maja 1967 roku - dom, Rynek 15, nr rej.: 67 z 20 maja 1967 roku - dom, Rynek 20, nr rej.: 68 z 20 maja 1967 roku - dom, Rynek 22, nr rej.: 69 z 20 maja 1967 roku - dom („Greka Kojczora”), Rynek 23, nr rej.: 855 z 29 czerwca 1959 roku oraz 70 z 20 maja 1967 roku - dom („Węgra Lazarczyka”), Rynek 27, nr rej.: 72 z 1 marca 1967 roku - dom, Rynek 30, nr rej.: 74 z 20 maja 1967 roku - dom, Rynek 31, nr rej.: 75 z 20 maja 1967 roku - dom, ul. Tkacka 2, nr rej.: 474 z 15 lipca 1993 roku - dom, ul. Żeromskiego 9, nr rej.: 575 z 16. 06. 1994 roku - dworek, ul. Browarna 9, nr rej.: 847 z 30 kwietnia 1959 roku oraz 57 z 20 maja 1967 roku - dworek, ul. Królowej Jadwigi 3, nr rej.: 58 z 20 maja 1967 roku - dworek, ul. Świętopawelska 4 (obecnie Staromiejska 2), nr rej.: 59 z 20 maja 1967 roku - zespół dworski, ul. Armii Czerwonej (obecnie Zawichojska) 2: - dworek, nr rej.: 846 z 30 kwietnia 1959 roku oraz 83 z 20 maja 1967 roku - oficyna, nr rej.: 83 z 20 maja 1967 roku - spichlerz, ul. Rybitwy 5, nr rej.: 848 z 30 kwietnia 1959 roku oraz 84 z 1 marca 1967 roku W Gminnej Ewidencji Zabytków znajdują się: Stare Miasto – układ urbanistyczny obejmujący Stare Miasto wraz z przedmieściami cmentarz parafialny św. Pawła przy ul. Staromiejskiej cmentarz przy kościele św. Pawła, wokół kościoła św. Pawła cmentarz przy kościele św. Jakuba, wokół kościoła św. Jakuba Stare Miasto - cmentarz przy kościele św. Ducha, przy kościele szpitalnym, ob. rektoralnym św. Ducha cmentarz żydowski przy ul. Suchej cmentarz wojenny z I i II wojny św. przy ul. Mickiewicza mogiła zbiorowa żołnierzy austriackich z I wojny światowej przy ul. Leszka Czarnego cmentarz wojenny żołnierzy Armii Czerwonej z II wojny światowej przy ul. Mickiewicza Stare Miasto - mury miejskie wokół miasta lokacyjnego po 1349 r. Stare Miasto - Brama Opatowska przy ul. Opatowskiej Stare Miasto - furta dominikańska „Ucho Igiełne” przy ul. Zamkowej Stare Miasto – ratusz na Rynku nr 1 Stare Miasto – zamek przy ul. Zamkowej 12 Stare Miasto - zespół kościoła katedralnego (d. kolegiackiego) NMP przy ul. Katedralnej 1 Stare Miasto - cmentarz przykościelny przy kolegiacie (ob. katedrze) NMP, wokół d. kolegiaty, od 1818 roku katedry Stare Miasto – wikariat przy ul. Katedralnej 3 Stare Miasto – sufragania przy ul. Katedralnej 1 Stare Miasto - Dom Długosza - mansjonaria przy ul. Długosza 9 Stare Miasto - szkoła i bursa parafialna przy ul. Mariackiej 10 Stare Miasto - Dom Księża Emerytów przy ul. Mariackiej 9 Stare Miasto - pałac biskupi przy ul. Mariackiej 7 Stare Miasto - Dom Katolicki przy ul. Mariackiej 12 Stare Miasto - kanonia zw. Biret przy ul. Mariackiej 8 Stare Miasto - zespół kościelno-szpitalny św. Ducha przy ul. Opatowskiej 10 zespół kościelno-klasztorny dominikanów pw. św. Jakuba przy ul. Staromiejskiej zespół kościoła par. pw. św. Pawła przy ul. Staromiejskiej 11 zespół kościelno-klasztorny reformatów pw. św. Józefa przy pl. Św. Wojciecha 2-4 cmentarz parafialny św. Józefa, zw. Katedralnym przy ul. Mickiewicza Przedmieście Opatowskie - zespół kościelno-klasztorny

benedyktynę pw. św. Michała przy ul. Żeromskiego 2-6 Stare Miasto - Kolegium Jezuickie Collegium Gostomianum przy ul. Długosza 7 Stare Miasto - klasztor poddominikański św. Marii Magdaleny przy pl. Poniatowskiego 3 Stare Miasto - synagoga i dom kahału przy ul. Żydowskiej 4 Rybitwy – spichlerz przy ul. Rybitwy 5 Dom Księża Emerytów przy ul. Staromiejskiej 5 Publiczna Szkoła Powszechna (ob. Liceum Ogólnokształcące) przy ul. Mickiewicza 9 Żeńska Szkoła Maryjna (ob. Liceum Ekonomiczne) przy ul. Żeromskiego 8 bursa przy ul. Krępianki 6 koszary wojskowe przy ul. Mickiewicza szpital wojskowy przy ul. Mickiewicza 18 Park miejski z „domem ogrodnika” między ulicami Mickiewicza, Ogrodową, Słowackiego i Szkolną wieża ciśnięć przy ul. Szkolnej poczta przy ul. Żeromskiego 12 Bank Centralnej Kasy Spółek Rolniczych przy ul. Kościuszki 4 Stare Miasto - kamienica mieszczańska Rynek 2 Stare Miasto - kamienica mieszczańska Rynek 3 Stare Miasto - kamienica mieszczańska Rynek 4 Stare Miasto - kamienica mieszczańska – konwikt Boboli - Rynek 5 Stare Miasto - kamienica mieszczańska Rynek 6 Stare Miasto - kamienica mieszczańska Rynek 7 Stare Miasto - kamienica mieszczańska Rynek 8 Stare Miasto - kamienica mieszczańska Rynek 9 Stare Miasto - kamienica mieszczańska tzw. Oleśnickich Rynek 10 Stare Miasto - kamienica mieszczańska Rynek 11 Stare Miasto - odwach Rynek 12 Stare Miasto - kamienica mieszczańska – dom Mikołaja Gomółki Rynek 14 Stare Miasto - kamienica mieszczańska Rynek 15 Stare Miasto - kamienica mieszczańska przy ul. Zamkowej 2 Stare Miasto - kamienica mieszczańska Rynek 20 Stare Miasto - kamienica mieszczańska Rynek 21 Stare Miasto - kamienica mieszczańska Rynek 22 Stare Miasto - kamienica mieszczańska – tzw. dom Greka Kojaszora Rynek 23 Stare Miasto - kamienica mieszczańska Rynek 27 Stare Miasto - kamienica mieszczańska Rynek 28 Stare Miasto - kamienica mieszczańska Rynek 30 Stare Miasto - kamienica mieszczańska Rynek 31 Stare Miasto - kamienica mieszczańska przy ul. Opatowskiej 1 Stare Miasto - kamienica mieszczańska przy ul. Opatowskiej 2 Stare Miasto - kamienica mieszczańska przy ul. Opatowskiej 4 Stare Miasto - kamienica mieszczańska przy ul. Opatowskiej 5 Stare Miasto - kamienica mieszczańska przy ul. Opatowskiej 6 Stare Miasto - kamienica mieszczańska przy ul. Opatowskiej 8 Stare Miasto - kamienica mieszczańska przy ul. Opatowskiej 11 Stare Miasto - kamienica mieszczańska przy ul. Opatowskiej 17 Stare Miasto - dom mieszkalny przy ul. Opatowskiej 19 Stare Miasto - kamienica czynszowa przy ul. Opatowskiej 21 Stare Miasto - dom mieszkalny przy ul. Żydowskiej 5 Stare Miasto - dom mieszkalny przy ul. Sokolnickiego 2 Stare Miasto - dom mieszkalny przy ul. Sokolnickiego 4 Stare Miasto - dom mieszkalny przy ul. Sokolnickiego 6 Stare Miasto - dom mieszkalny przy ul. Sokolnickiego 8 Stare Miasto - dom mieszkalny przy ul. Sokolnickiego 10 Stare Miasto - dom mieszkalny przy ul. Tkackiej 2 Stare Miasto - dom mieszkalny przy ul. Tkackiej 3 Stare Miasto - dom mieszkalny przy ul. Podole 1 Stare Miasto - dom mieszkalny przy ul. Podole 3 Stare Miasto - dom mieszkalny przy ul. Długosza 5 Stare Miasto - kamienica mieszczańska tzw. dom Greka Dziurdziego przy ul. Mariackiej 1 Stare Miasto - kamienica mieszczańska przy ul. Mariackiej 3 Stare Miasto - kamienica mieszczańska przy ul. Mariackiej 5 Stare Miasto - piwnica nieistniejącego dworku przy ul. Mariackiej Stare Miasto - dom mieszkalny przy ul. Katedralnej 5 Stare Miasto - dom mieszkalny przy ul. Katedralnej 7 Stare Miasto - dom mieszkalny przy ul. Katedralnej 11 Stare Miasto - kamienica mieszczańska przy pl. Poniatowskiego 1 Stare Miasto - dom mieszkalny przy pl. Poniatowskiego 2 Stare Miasto - kamienica mieszczańska przy pl. Poniatowskiego 4 Stare Miasto - dom mieszkalny przy ul. Zamkowej 1 Stare Miasto - kamienica

mieszczkańska przy ul. Zamkowej 4 Stare Miasto - dom mieszkalny przy ul. Zamkowej 5 Stare Miasto - kamienica mieszczańska przy ul. Zamkowej 6 dom mieszkalny przy ul. Browarnej 2 dworek Karpińskich przy ul. Browarnej 9 dom mieszkalny przy ul. Staromiejskiej 1 dworek Skorupskich przy ul. Staromiejskiej 2 dom mieszkalny przy ul. Staromiejskiej 7 dom mieszkalny przy ul. Krzyżowej 2 dom mieszkalny przy ul. Podwale Dolne 10 dom mieszkalny przy ul. Piszczel 4 dom mieszkalny przy ul. Piszczel 14 Stare Miasto - kamienica mieszczańska przy ul. Zamkowej 8 Stare Miasto - kamienica mieszczańska przy ul. Zamkowej 10 dom mieszkalny przy ul. Krakowskiej Krakówka - piwnice wieży mieszkalnej przy ul. Krakowskiej 52 dom mieszkalny przy ul. Królowej Jadwigi 2 dworek przy ul. Królowej Jadwigi 3 dom mieszkalny przy ul. Reformackiej 4 dom mieszkalny przy ul. Reformackiej 6 dom mieszkalny przy ul. Reformackiej 8 dom mieszkalny przy ul. Krępanki 3 dom mieszkalny przy ul. Krępanki 5 dom mieszkalny przy ul. Krępanki 7 dom mieszkalny przy ul. Krępanki 9 dom mieszkalny przy ul. Krępanki 10 Hotel Podolski przy ul. Mickiewicza 3 Przedmieście Opatowskie - kamienica mieszkalno-usługowa przy ul. Mickiewicza 4 Przedmieście Opatowskie - kamienica mieszkalno-usługowa przy ul. Mickiewicza 6 Przedmieście Opatowskie - dom Zgromadzenia Sióstr Służek NMP przy ul. Mickiewicza 7 Przedmieście Opatowskie - kamienica mieszkalno-usługowa przy ul. Mickiewicza 8 Przedmieście Opatowskie - kamienica mieszkalno-usługowa przy ul. Mickiewicza 10 Przedmieście Opatowskie - dworek Sobolewskich przy ul. Mickiewicza 12 Przedmieście Opatowskie - dom mieszkalny przy ul. Żeromskiego 3 Przedmieście Opatowskie - dom mieszkalny przy ul. Żeromskiego 9 Przedmieście Opatowskie – siedziba Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego przy ul. Żeromskiego 10 dom mieszkalny przy ul. Puławiaków 3 dom mieszkalny przy ul. Puławiaków 7 dom mieszkalny przy ul. Jakubowskiego 2 dom mieszkalny przy ul. 11 Listopada 13 Przedmieście Zawichojskie - dworek z oficyną – Strużyńskich przy ul. Zawichojskiej 2 Przedmieście Zawichojskie - dom mieszkalny przy ul. Zawichojskiej 12 Przedmieście Zawichojskie - dom mieszkalny przy ul. Zawichojskiej 18 Przedmieście Zawichojskie - dom mieszkalny przy ul. Zawichojskiej 24 Przedmieście Zawichojskie - dom mieszkalny przy ul. Struga 2 Przedmieście Zawichojskie - dom mieszkalny przy ul. Struga 4 koszary carskie przy ul. Zacisze figura przydrożna – krzyż przy ul. Mickiewicza – przed Cmentarzem Katedralnym figura przydrożna – rzeźba Chrystusa Frasobliwego w kapliczce na słupie przy ul. Mickiewicza – przy skrzyżowaniu z ul. Kosęły i 11 Listopada figura przydrożna – rzeźba Piety w kapliczce słupowej przy ul. Mickiewicza przy rondzie Przedmieście Zawichojskie - figura przydrożna – tzw. Latarnia Chocimska przy ul. Zawichojskiej – przed dworem Strużyńskich Mokoszyn – figura przydrożna – tzw. latarnia przy ul. Lubelskiej figura przydrożna – MB Niepokalanie Poczęta przy ul. Ożarowskiej figura przydrożna Madonny przy skrzyżowaniu ul. Holowniczej i Flisaków Krakówka - figura – krucyfik na szczycie wzgórza Salve Regina Stare Miasto – figura NMP na kolumnie na Rynku przed ratuszem Stare Miasto – figura św. Franciszka Ksawerego przy ul. Długosza – obok Collegium Gostomianum Stare Miasto – figura przydrożna bł. Wincentego Kadłubka przy ul. Mariackiej – na stoku wzgórza Katedralnego Przedmieście Opatowskie – figura św. Benedykta przy ul. Żeromskiego – przed wejściem na teren kościoła św. Michała Przedmieście Opatowskie – figura św. Scholastyki przy ul. Żeromskiego – przed kościołem św. Michała Przedmieście Opatowskie – figura przydrożna św. Rocha przy ul. Żeromskiego – naprzeciw wejścia na teren kościoła św. Michała Przedmieście Opatowskie – figura przydrożna św. Aleksandra papieża przy ul. Mickiewicza – na skwerku przed

kościółem św. Józefa figura św. Józefa przy ul. Staromiejskiej – przy plebani kościoła św. Pawła figura przydrożna – krzyż przy ul. Staromiejskiej – przy wejściu w ogrodzeniu kościoła św. Pawła figura przydrożna – rzeźba św. Tekli przy ul. Leszka Czarnego dom mieszkalny przy ul. Puławiaków 20 Nadbrzezie – dom mieszkalny pracowników fabryki baniek choinkowych przy ul. Portowej 6 Nadbrzezie – dom mieszkalny pracowników fabryki baniek choinkowych przy ul. Portowej 8 Nadbrzezie – dom mieszkalny przy ul. Portowej 11 Nadbrzezie – kapliczka przy ul. Lwowskiej Mokoszyń – dwór przy ul. Mokoszyńskiej b. zabytki ruchome Największe i najbardziej wartościowe zespoły tzw. zabytków ruchomych stanowią wyposażenie kościoła kolegiackiego (ob. katedralnego), kościołów klasztornych i klasztorów, kościołów parafialnych i filialnych. Zabytki ruchome z kościoła kolegiackiego (ob. katedralnego) pw. Narodzenia Najświętszej Panny Marii wpisane zostały do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego decyzją z 2 marca 1970 roku (185 obiektów zabytkowych). Zabytki ruchome stanowiące wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Pawła wpisane zostały do rejestru zabytków decyzją nr 51 B z 31 marca 1970 roku (68 zabytków ruchomych). Zabytki ruchome z kościoła i klasztoru oo. dominikanów pw. św. Jakuba Ap. wpisane zostały do rejestru zabytków decyzją nr 49 B z 23 marca 1970 roku (126 zabytków ruchomych). Zabytki ruchome stanowiące wyposażenie kościoła parafialnego (d. klasztorne reformatów) pw. św. Józefa wpisane zostały do rejestru zabytków decyzją z 2 kwietnia 1970 roku (17 obiektów zabytkowych). Zabytki ruchome z kościoła pw. św. Michała (d. klasztorne benedyktynek) wpisane zostały do rejestru zabytków decyzją nr 42 B z 5 marca 1970 roku (117 obiektów zabytkowych). Zabytki ruchome z kościoła pw. św. Ducha (d. szpitalne duchaków) wpisane zostały do rejestru zabytków decyzją nr 50 B z 31 marca 1970 roku (13 obiektów zabytkowych). Decyzją nr 48 B z 13 marca 1970 roku wpisane zostały zabytki zgromadzone w Muzeum Diecezjalnym w tzw. Domu Długosza (144 obiekty zabytkowe). Decyzją nr 41 B z 10 maja 2004 roku wpisany został do rejestru zabytków zespół inkunabułów, starodruków i rękopisów ze zbiorów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego (1151 pozycji). Ponadto decyzją nr 53 B z 8 listopada 2004 roku zostało wpisanych 10, nr 66 B z 23 sierpnia 2005 roku zostało wpisanych 7 a decyzją 98 B z 16 maja 2008 roku do rejestru zabytków wpisanych zostało kolejnych 6 nagrobków z sandomierskiego cmentarza katedralnego. c. zasoby muzealne Sandomierz posiada kilka placówek o charakterze muzealnym. Najważniejszym dla Sandomierza i okolic jest powołane w 1956 roku Muzeum Okręgowe (z działami archeologiczno-etnograficznym, sztuki, historycznym, literatury, edukacyjno-promocyjnym oraz biblioteką), posiadające ekspozycje w zamku (ul. Zamkowa 12) i ratuszu (Rynek 1). Niezwykle bogate zbiory sztuki sakralnej związanej z Sandomierzem i dawną diecezją sandomierską posiada Muzeum Diecezjalne, organizowane od pocz. XX wieku, a od 1937 roku mieszczące się w tzw. Domu Długosza (ul. Długosz 9). Należy także wymienić Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w kamienicach przy Rynku 7 i 9, Galerię Sztuki Współczesnej BWA z siedzibą w kamienicy Rynek 11 oraz Galerię „Zapole” przy ul. Opatowskiej 17 i Rynku 16/17. d. zabytki archeologiczne Na terenie miasta Sandomierza znajduje się znaczna ilość zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych. Do najcenniejszych z nich należą: Sandomierz Stare Miasto - stanowisko archeologiczne nr 4 (1) na kulminacji Wzgórza Zamkowego Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 7 (2) na stokach Wzgórza św. Jakuba i Wzgórza św. Pawła Sandomierz – Przedmieście Krakowskie – stanowisko archeologiczne nr 8 (3) przy polnej

drodze odchodzącej w kierunku NW od ul. Krakowskiej Sandomierz – Chwałki – stanowisko archeologiczne nr 30 (4) przy ul. Kwiatkowskiego Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 31 (5) na terenie cmentarza wojennego żołnierzy Armii Czerwonej przy ul. Adama Mickiewicza Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 33 (7) na terenie Zespołu Szkół Technicznych i Ogólnokształcących przy ul. Juliusza Słowackiego Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 37 (8) u wylotu Wąwozu Królowej Jadwigi Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 38 (9) o stronie SW Wąwozu Królowej Jadwigi, na terenie Katolickiego Liceum i Gimnazjum im. Św. Jadwigi Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 56 (11) około 100 m. w stronę NE od Wyższej Szkoły Humanistyczno-Przyrodniczej Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 34 (15) o stronie W Wąwozu Królowej Jadwigi, ok. 150 m. w stronę S od kościoła św. Pawła Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 35 (16) między Chwałkami a Sucharzowem Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 36 (17) przy ul. Wiśniowej Sandomierz – Gołębice - stanowisko archeologiczne nr 41 (19) przy ul. Batalionów Chłopskich Sandomierz – Rybitwy - stanowisko archeologiczne nr 42 (20) w obniżeniu między Wzgórzem Zamkowym i Wzgórzem Katedralnym Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 44 (25) przy ul. 11 Listopada Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 45 (26) na Wzgórzu św. Pawła, ok. 150 m. w kierunku NW od kościoła św. Pawła Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 78 (27) na terenie osiedla mieszkaniowego przy szpitalu Sandomierz – Przedmieście Krakowskie - stanowisko archeologiczne nr 9 (28) na kulminacji wzgórza Salve Regina, u stóp figury Sandomierz – Stare Miasto - stanowisko archeologiczne nr 1 (29) na Wzgórzu Miejskim, w obrębie murów miejskich Sandomierz – Przedmieście Krakowskie - stanowisko archeologiczne nr 48 (32) przy drodze do Kobiernik, w stronę NM od Wzgórza Salve Regina Sandomierz – Przedmieście Krakowskie - stanowisko archeologiczne nr 60 (42) ok. 100 m. od ul. Krakowskiej, w kierunku S od Wzgórza Salve Regina Sandomierz – Przedmieście Krakowskie - stanowisko archeologiczne nr 64 (46) przy ul. Salve Regina Sandomierz – Przedmieście Krakowskie - stanowisko archeologiczne nr 66 (48) między ul. Krakowską, wałem Koprzywianki, a drogą do Koćmierzowa Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 68 (50) w kierunku N od rozwidlenia ul. E. Kwiatkowskiego (obwodnicy) i ul. A. Mickiewicza Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 69 (51) w kierunku W od ul. Nowej, na skraju wąwozu Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 82 (57) przy ul. Kościuszki Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 83 (58) przy ul. Wiśniowej Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 93 (89) w kierunku E od ulicy Sucharzowskiej Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 94 (90) na stoku nad „stawem”, ok. 500 m. w stronę N od osiedla przy szpitalu Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 102 (250) przy ul. Tatarskiej Sandomierz – Stare Miasto - stanowisko archeologiczne nr 2 (2) na kulminacji i pld. zboczu Wzgórza Katedralnego Sandomierz – Stare Miasto - stanowisko archeologiczne nr 3 (3) na dziedzińcu I LO Collegium Gostomianum Sandomierz – Przedmieście Zawichojskie - stanowisko archeologiczne nr 5 (5) na Żmigrodzie – ostańcu lessowym przy zbiegu ulic Zawichojskiej oraz Żwirki i Wigury Sandomierz – Przedmieście zawichojskie - stanowisko archeologiczne nr 6 (6) na plateau w kulminacji Wzgórza Zawichojskiego Sandomierz – Przedmieście Zawichojskie - stanowisko archeologiczne nr 10 (4) o stronie W ul. Zawichojskiej Sandomierz – Kruków - stanowisko archeologiczne nr 11 (7) na terenie cmentarza komunalnego przy ul. Zawichojskiej Sandomierz – Przedmieście Zawichojskie - stanowisko archeologiczne nr 20 (20)

przy ul. Struga Sandomierz – Przedmieście Zawichojskie - stanowisko archeologiczne nr 21 (21) przy ul. Kruczej Sandomierz – stanowisko archeologiczne nr 22 (22) na zniwelowanej skarpie terenu hotelu przy ul. Browarnej (w budowie) Sandomierz – Sucharzew - stanowisko archeologiczne nr 46 (105) w kierunku W od ul. Długiej, przy N granicy miasta Sandomierz – Mokoszyń - stanowisko archeologiczne nr 1 (107) za E granicą cm. komunalnego, przy ul. Zamiejskiej Sandomierz – Kolonia Mokoszyń - stanowisko archeologiczne nr 2 (113) w kierunku NE od internatu Zespołu Szkół Rolniczych Sandomierz – Mokoszyń - stanowisko archeologiczne nr 3 (109) na górze Armata Sandomierz – Mokoszyń - stanowisko archeologiczne nr 4 (110) przy ul. Panoramicznej Sandomierz – Kamień Plebański - stanowisko archeologiczne nr 2 (34) w kierunku W od ul. Podmiejskiej Sandomierz – Kamień Plebański - stanowisko archeologiczne nr 7 (39) między ul. Podmiejską, Łąkową, Zamiejską i Świerkową Sandomierz – Kamień Plebański - stanowisko archeologiczne nr 12 (65) w E części Kamienia Plebańskiego, przed Górą Pieprzowymi Sandomierz – Kamień Plebański - stanowisko archeologiczne nr 13 (66) w E części Kamienia Plebańskiego, przed Górą Pieprzowymi Sandomierz – Kamień Łukawski - stanowisko archeologiczne nr 4 (67) NM od Gór Pieprzowych Sandomierz – Przedmieście Opatowskie – stanowisko archeologiczne nr 104 (251) wokół figury św. Aleksandra, papieża, na skwerku przy ul. Mickiewicza, przed kościołem św. Józefa VI. Realizacja celów gminnego programu opieki nad zabytkami I. Przygotowanie bazy danych zabytków miasta Sandomierz (ew. wersja elektroniczna) - utworzenie i prowadzenie elektronicznej bazy danych w oparciu o Gminną Ewidencję Zabytków - kompletowanie danych rozszerzających i uzupełniających bazę poprzez kwerendę źródeł ikonograficznych i archiwalnych w zbiorach archiwalnych, muzealnych, bibliotecznych i zasobach prywatnych - monitorowanie stanu technicznego i wszelkich przekształceń obiektów zarejestrowanych w Gminnej Ewidencji Zabytków - okresowa dokumentacja, głównie fotograficzna stanu zachowania zabytków wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków II. Dbłość o utrzymanie i poprawę stanu technicznego zabytków - przygotowanie projektu budowlanego wymiany infrastruktury technicznej „Starego Miasta” oraz terenów przyległych - rozważenie możliwości przygotowania pełnego studium historyczno-urbanistycznego dla miasta Sandomierza, studiów historyczno-architektonicznych dla najcenniejszych obiektów zabytkowych, dotychczas takich opracowań nie posiadających (na przykład kościół kolegiacki, ob. katedralny), uwzględniających wyniki najnowszych badań naukowych - rozważenie możliwości pełnego rozpoznania zabudowy miejskiej Sandomierza, w tym głównie kamienic przyrynkowych oraz zabudowy przedmieść i okresu międzywojennego, w oparciu o analizę materiałów ikonograficznych, kartograficznych i zachowanych dokumentacji (na przykład z prac rewaloryzacyjnych górniczych) - podjęcie starań o wpis do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego cenniejszych obiektów, znajdujących się obecnie jedynie w ewidencji zabytków, m. in. kamienica Rynek 4, Rynek 14, Opatowska 19, Mickiewicza 6-12, Żeromskiego 1, figura-latarnia przy ul. Lubelskiej w Mokoszynie, kapliczka przy ul. Mickiewicza, park miejski z wieżą ciśnień - koordynacja planowanych prac konserwatorskich z poprawą lub wymianą infrastruktury - wykonanie trasy – ciągu pieszo-rowerowego łączącego wawóz „Piszczele” z „Bulwarem Piłsudskiego” - opracowanie programu i harmonogramu specjalistycznych badań konserwatorskich, w tym archeologicznych i architektonicznych - wykonanie badań konserwatorskich, archeologicznych i architektonicznych dla najcenniejszych obiektów - opracowanie harmonogramu kontynuacji prac

rewitalizacyjnych z uwzględnieniem prac konserwatorskich, ze szczególnym uwzględnieniem zabudowy przyrynkowej - opracowanie projektów rewitalizacji cenniejszych obiektów historycznych, ze szczególnym uwzględnieniem zabudowy przyrynkowej - opracowanie planu działań w zakresie badań archeologicznych z określeniem miejsc, kosztów i czasu realizacji; dotyczy zwłaszcza problematyki najstarszego osadnictwa na terenie Sandomierza, przebiegu murów obronnych i lokalizacji bram miejskich z XIV wieku - opracowanie projektów rewaloryzacji pozostałości architektury podmiejskiej (znacznie przekształconych wskutek częstych zmian funkcji) oraz otaczających je parków, w tym zmierzających do utrzymania „wiejskiego” charakteru zabudowy Koćmierzowa czy Ostrówka. - wszelkie działania badawcze winny być podstawą podjęcia przemyślanych działań planistycznych, znajdujących odzwierciedlenie w planie zagospodarowania miasta Sandomierza - opracowanie projektów specjalistycznych, na przykład ujednolicenia oświetlenia miasta z wyeksponowaniem jego najcenniejszych zabytków - kontynuacja prac, zmierzających do „otwarcia” miasta od strony rzeki Wisły, zgodnie z ponadregionalnym planem stworzenia turystycznego „szlaku wiślanego” oraz projektem Krajowej Sieci Ekologicznej (ECONET-PL) - pozyskiwanie środków finansowych na opiekę nad zabytkami III. Działania w zakresie popularyzacji dziedzictwa kulturowego - podjęcie starań o przyznanie zespołowi architektoniczno-urbanistyczno-krajobrazowemu Sandomierza tytułu Pomnika Historii (szczegóły procedury uznania na stronie internetowej Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków (www.kobidz.pl)) - opracowanie i wykonanie jednolitego systemu oznakowania zabytków na terenie miasta: tablice, plansze, mapy - opracowanie bezpiecznych ścieżek turystycznych pieszych i rowerowych po obiektach zabytkowych miasta Sandomierza, najlepiej powiązanych z podobnymi w sąsiednich gminach (Baranów Sandomierski, Koprzywnica, Opatów, Klimontów, Zawichost) - współpraca z właścicielami i użytkownikami cenniejszych obiektów zabytkowych celem ułatwienia dostępu zwiedzającym, zwłaszcza w sezonie turystycznym - utworzenie punktów informacji turystycznej, zaznaczenie tras na mapach miasta, opracowanie folderów prezentujących historię zabytków - wydawnictwa popularyzatorskie: pocztówki, broszury, foldery, książki i - poszerzenia i uatrakcyjnianie informacji o zabytkach miasta Sandomierza na stronie internetowej miasta - nawiązanie współpracy z innymi miastami w kraju i poza granicami, charakteryzującymi się podobnie bogatą historią i kulturowym dziedzictwem, celem poznania i wymiany doświadczeń. IV. Działania edukacyjne z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego - organizowanie prezentacji wyników badań konserwatorskich, - publikowanie materiałów związanych z dziejami Sandomierza, w tym wyników badań konserwatorskich, materiałów z okolicznościowych sesji naukowo-popularyzatorskich itp. - udostępnianie bazy danych (elektronicznej) o zabytkach Sandomierz do badań naukowych – współpraca z wyższymi uczelniami celem wprowadzania zagadnień związanych z Sandomierzem do tematów prac badawczych, dyplomowych itp. - współpraca z Muzeum Okręgowym, sandomierskim oddziałem PTTK i innymi instytucjami kultury w działaniach edukacyjnych, na przykład utworzenie tzw. ścieżek dydaktycznych - edukacja dzieci i młodzieży szkolnej w zakresie zapoznania z historią miasta i jego zabytkami – opracowanie programu nauczania budującego, na bazie poznania środowiska naturalnego i kulturowego, więzi z miastem i jego okolicami - prezentacja historii miasta i jego zabytków w mediach, lokalnym radio, regionalnej prasie itp. - konkursy o tematyce związanej z ochroną dziedzictwa kulturowego na szczeblu szkoły, miasta czy

powiatu – plastyczne, fotograficzne i historyczne - ustanowienie nagród za najlepsze inicjatywy i działania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego V. Monitoring realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami - prowadzenie rejestru z realizacji zadań objętych programem - prowadzenie rejestru zmian zachodzących w obiektach wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków - prowadzenie rejestru postulatów mieszkańców dotyczących opieki i ochrony nad zabytkami - sporządzanie sprawozdań z realizacji Programu Tak więc głównym celem Gminnego Programu Opieki na Zabytkami miasta Sandomierza na lata 2010-2013 jest dążenie do poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego z zachowaniem krajobrazu kulturowego miasta oraz podniesienie świadomości społecznej mieszkańców i właścicieli zabytkowych obiektów. Przełożyć się to powinno na rosnące zainteresowanie kulturą i historią miasta, co skutkować może rozwojem twórczości regionalnej, może nawet wypromowaniem regionalnych wyrobów. To z kolei niewątpliwie podniesie atrakcyjność miasta, zarówno dla mieszkańców i zwiedzających turystów, ale także potencjalnych inwestorów, ugruntuje wizerunek Sandomierza jako miasta o bogatej tradycji, atrakcyjnego do zamieszkania i inwestowania Tylko taka konsekwentna i długotrwała polityka władz miasta i gminy w tym zakresie jest szansą na uratowanie tego dziedzictwa dla przyszłych pokoleń.

U Z A S A D N I E N I E

Zgodnie z Ustawą z dnia 8 marca 1990 r o samorządzie gminnym (Dz.U. Dz 2001 r Nr 142 poz. 1591 ze zmianami), gmina w zakresie zadań własnych realizuje sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 7 ust. 1 pkt. 9). Obowiązek sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami nakłada na gminę art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. nr 162, poz. 1568 z 2003. Art. 87 ust 1 mówi: „Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami. Art. 87 ust. 2 pkt 1 – 7 wyznacza szczególne cele programu w szczególności: 1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju; 2. uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej; 3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania; 4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków i walorów krajobrazu kulturowego; 5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych, edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami; 6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków; 7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami. Art. 87 ust. 3 mówi, że „wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Pozytywna opinia Kierownika Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach, Delegatura w Sandomierzu wydana została 12 marca 2010 r. Art. 87 ust. 5 mówi, że „z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt, (burmistrz, prezydent miasta) sporządza co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.